

PLIN021 Sémantická analýza v praxi

OP VK Mezi bohemistikou a informatikou
www.projekt-inova.cz

Zuzana Nevěřilová
xpopelk@fi.muni.cz

Centrum zpracování přirozeného jazyka, B203
Fakulta informatiky, Masarykova univerzita

24. září 2013

PLIN021 Sémantická analýza v praxi

Předmět PLIN021 Sémantická analýza v praxi je podpořen projektem OP VK Mezi bohemistikou a informatikou. Inovace vysokoškolské výuky češtiny v kontextu počítačového zpracování přirozeného jazyka (INOVA.CZ).

www.projekt-inova.cz

Význam a sémantika

Organizace semestru

Úvod do studia významu

Sémantika

20. století nebylo zlatým věkem sémantiky, protože mu vévodily dvě osobnosti: Leonard Bloomfield, který věřil, že význam leží mimo vědecké zkoumání jazyka, a Noam Chomsky, který se zabýval téměř výhradně abstraktní formální syntaxí. S postupem nového století je jasné, že časy se mění...

[Goddard, 2011] (překl. ZN)

Sémantika

- nauka o významu **znaků**
- znak = něco, co něco zastupuje (reprezentant)
- v našem případě nauka o významu morfémů, slov, slovních spojení, vět, promluv

Jak souvisí sémantika s počítačovou lingvistikou?

co je význam?

Význam (meaning)

- nemá klasickou definici
- pokusy o popis významu vedou k ostrým a věčným polemikám
- víme ale, že význam souvisí s porozuměním
- tušíme také, že jazyk je zajímavý právě tím, že jeho části mají význam
- během tohoto kurzu se (tak trochu) dostaneme k tomu, co je to význam

Význam (meaning): co není

- **význam \neq reference**
příklady a protipříklady: B. Obama, já, jednorožec, nikdo, ahoj
vynálezce joja, vynálezce parkovacího automatu
někdy mluvíme o **smyslu (sense)**, aby bylo jasné, že nemíníme odkazovaný objekt
- **význam \neq (vědecká) znalost**
příklady: sůl = chlorid sodný NaCl
protipříklady: Bůh, pondělí, sodík
- **význam \neq užití**
význam znaku nelze určit přesněji než výčtem užití tohoto znaku
- **význam \neq pravdivost**
promluva je pravdivá, pokud jsou její části pravdivé a zároveň správně poskládané (pravdivostní podmínky)
jak ale popsat pravdivostní podmínky?

Význam (meaning): co by mohl být

- konceptualistický přístup: význam slova je myšlenka v hlavě
 - v dětství všichni dostaneme do hlavy významy slov a také rutinu, jak nové významy přidávat a odvozovat
 - díky sdíleným významům také můžeme komunikovat
 - je-li význam myšlenka, kde se vzala? empiricismus vs. racionalismus
- strukturalismus: pochopit význam slova znamená pochopit, jak slovo interaguje s ostatními slovy (význam slova je určený souhrnem vazeb s jinými slovy)
- extensionalismus: rozdíly ve významu slov lze nejlépe zkoumat ve vztahu k extenzím (referencím) (e. pokrývá omezený rozsah)
- v současnosti existuje řada přístupů *mezi* uvedenými

Náplň kurzu

- zkoumat význam z pohledu počítačové lingvistiky
- jak formálně uchopit význam, když nemáme formální definici
- seznámit se s tradičními i současnými přístupy k sémantické analýze
- přemýšlet o aplikaci různých přístupů na český jazyk

Organizace semestru, informace

- přednášky, cvičení na počítači
- studijní materiály v ISu: tyto prezentace
- odkazy na literaturu na konci prezentací
- interaktivní osnova v ISu: program přednášek + důležité informace
- v průběhu semestru narazíme na témata zajímavá pro bakalářskou diplomovou práci
- hodnocení: projekt **nebo** písemný test

Hodnocení: Projekt

- téma vztahující se k libovolné části kurzu
- možné okruhy: prozkoumání nějakého software; aplikace určitého software na český jazyk; srovnání dvou programů a recenze; nalezení určitého jevu v korpusu a např. pravidel, jak takový jev hledat; představení zajímavého článku (časopisecký n. sborník z konference, ne starší než 10 let)...
- zpracování formou písemné práce na 2–6 stran A4, PDF
- volba tématu v průběhu semestru, téma musí schválit ZN
- na jednom projektu mohou pracovat až 3 lidé společně, rozsah musí být odpovídající
- průběžné konzultace podle potřeby
- termín odevzdání: **17. 12. 2013**

Hodnocení: Písemný test

- ve zkuškovém období

Studium významu: východiska 20. stol.

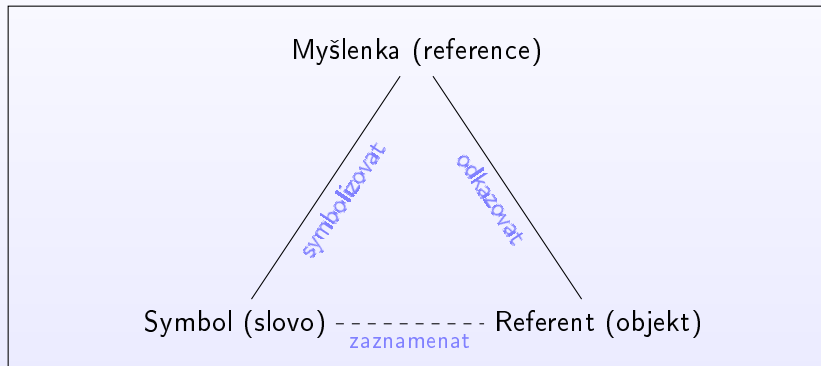
princip kompozicionality (Frege): význam celku lze určit z významů částí

rychlý + auto = rychlé auto

porušení principu kompozicionality – idiomy, frazémy

slaměný + vdovec \neq slaměný vdovec

Studium významu: východiska 20. stol.

C. K. Ogden, I. A. Richards: The Meaning of Meaning, 1923

Typy významu [Leech, 1981]

1. konceptuální (kognitivní, logický, denotační)
 - kontrast (muž vs. žena)
 - princip kompozicionality (žena = adult, human, feminine)
2. konotační (žena = upovídaná, citlivá ...)
3. sociální (mladík vs. ogar)
4. emocionální (kůň vs. herka)
5. reflektovaný (je obtížné užít slova v jednom významu, aby se neasocioval jiný, např. kozy)
6. kolokační (typické pro adjektiva – černý = bez placení v kolokaci „černý pasažér“)

Jak zkoumat význam

- význam je v hlavě, ale chceme o něm mluvit \Rightarrow používáme jazyk
- jakým jazykem popsat jazyk?
- z jazyka nemůžeme uniknout, přesto ale můžeme být přesní a systematictí – užitím **metajazyka**
- jak popsat význam? pomocí **sémantické reprezentace**
- sémantická reprezentace se vytváří z výrazů, které tvoří metajazyk sém. reprezentace (čili **sémantický metajazyk**)

Goddard, C. (2011).

Semantic Analysis: A Practical Introduction.

Oxford Textbooks in Linguistics. Oxford University Press.

Leech, G. N. (1981).

Semantics.

Hardsworth: Penguin.